Отже, назва церкви – Святий Дух – набуває оновленого, глибинного, не тільки релігійно-філософського, а й національного звучання, бо символізує духовне самовдосконалення, національну самосвідомість і пам'ять, бо спонукає йти шляхом «до Єрусалиму, що на горах, до висот і до волі…» [4, 501].

Оздобивши текст роману мікротопонімами, Р.Федорів маркує простір подій змістовно наповненими об'єктами, репрезентантами українського світу, що увиразнюють авторську історіософську концепцію національного буття, виступають історико-географічним і духовним реліктом. Мікротопоніми, вжиті у романі «Єрусалим на горах», – це своєрідна «печать віків», скарбниця національної пам'яті, бо «воістину історія наша закодована, в самій землі» [2, 249].

ЛІТЕРАТУРА

1. Подольская Н. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1978. – 198 с.
2. Федорів Р. Єрусалим на горах: Роман. – Львів: Червона калина, 1993. – 501 с.
3. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Івано-Франківська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1971. – 639 с.
4. Релігієзнавчий словник / А.Колодний, Б.Лобовик. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.

УДК 821.161. 2Л – 96.091

ГЕНЕРАЛЬНІ ІДЕЇ УКРАЇНСТВА В ІСТОРІОСОФСЬКОМУ БАЧЕННІ ЮРІЯ ЛИПИ

Жифарська І.О., науковий співробітник

Запорізький національний університет

У розвідці інтерпретуються складники національно-визвольної ідеї українців за дослідженням Ю.Липи „Призначення України"

Ключові слова: нація, національна ідея, держава, призначення України, профетизм.

Жифарская И.А. ГЕНЕРАЛЬНЫЕ ИДЕИ УКРАИНСТВА В ИСТОРИОСОФИИ ЮРИЯ ЛИПЫ /Запорожский национальный университет, Украина.

В работе интерпретируются составляющие национально-освободительной идеи украинцев по исследованию Ю.Липы „Предназначение Украины".

Ключевые слова:нация, национальная идея, государство, предназначение Украины, профетизм.

Zhyfarska I. GENERAL IDEAS OF THE UKRAINIANS IN YURIJ LYPA'S HISTORIOSOPHYC VIEW / Zaporizhzhya National University, Ukraine

The components of the national-liberal idea of the Ukrainians by Y.Lypa's „Ukraine destination" are interpreted in this research.

Key words: the nation, the state, the national idea, Ukraine destination, profethism.

Чільне місце серед речників національної ідеї першої половини 20 століття належить Юрієві Липі. Як зазначає М.Ільницький [1, 29], всі аспекти діяльності Юрія Липи (літературний, громадсько-політичний, лікарський) зводяться до однієї ідеї – призначення України і власне покликання. Своє бачення цього як концепцію національно-визвольної ідеї він висвітлив у історіософській праці „Призначення України".

Взявши за епіграф до першої частини „Призначення України" слова Р.Кіплінга про причини зникнення без сліду націй, Ю.Липа ключовою думкою проніс їх через свої історіософські праці та художні твори: нації не були приготовані. Законом понад усі закони має стати їхня готовність. Своєю глибокою розвідкою Ю.Липа намагається „підготувати" націю для майбутнього життя, даючи відповіді на причини поразки національно-визвольних змагань, учасником яких був, і називаючи шляхи її розвитку. Оскільки історіософ дає відповіді на питання „хто ми?" і „куди йдемо?", отже, він артикулює національну ідею українства.

Ю.Липа вважає пізнання генеральних ідей нації (у його термінології – „раси") найбільшим скарбом для еліти. „Пізнати їх – це пізнати дороги виявлення української збірної енергії. Тільки по такім пізнанні можна говорити про кермування, що є постійною орієнтацією в чужих намірах і в своїх можливостях. Українські генеральні ідеї – це більш чи менш глибокі вияви українського расового „я" [2, 145]. Проте він застерігає від перебільшеного спрощеного схематизму, дефінію вання, вважаючи расові ідеї заповітами українців, що виникли з відчуття власної українськості, єдності (організації, історії,

майбутнього) та з особистого призначення. Серед заповітів-ідей Ю.Липа називає „одність, власну релігію, власну високу мораль і відвічні геополітичні підстави" [2, 230].

Призначення України, українця Ю.Липа досліджує крізь концепцію раси, розглядаючи її з антропологічного боку, історичного, демографічного і з найважливішого – психологічного, оскільки „раса – це велика духовна одність з боку морального, чуттєвого" [2, 102]. Расою називає „цілість населення, що його духовні прикмети, укриті й явні (як звичаї, мова, властиво мови), а також антропобіологічні риси становлять виразну цілість упродовж часу (історії)" [2, 103]. Расове „Я" вважає дарованим Богом. До формули української раси долучає Ю.Липа й історію ідей її еліти як духовних подій, що формували расу. Історіософ пропонує розмежовувати поняття „українська нація" як відносно нове і „українська раса" як більш влучне, а саме поняття „нації", „державности" вважає виявами раси, яка їх у собі заключає. Не політизуючи поняття раси, тобто не перетворюючи його у поняття нації (у письменницькій терміносистемі), Ю.Липа все ж таки подекуди вживає ці поняття як синоніми і називає спільні генеральні ідеї раси і нації.

Складниками в розумінні нації, на його думку, є власний терен, власна місія і почування нехоті до чужих. Останні два складники описує найдетальніше. „Нехіть до чужих" вважає найвиразнішою і найпостійнішою ознакою народу, яка органічно увиразнює підсвідоме „своє". Усвідомлення власної місії (друга частина концепції національної ідеї) уявляється Ю.Липою генеральною стратегією поступу. Ще в поемі „Троянда з Єрихону" Ю.Липа наголошував на усвідомленні свого призначення, порівнюючи чуже з чужою любов'ю, від яких слід тікати. Про роки визвольних змагань стверджує, що українська раса тоді виявила себе вже „як раса-результат, а не як раса в формуванні" [2, 24]. А гідно почуватися українській збірноті націю дали „свідомість роду", „процес очищення від чужинців" та „здібність їх до природньої боротьби раси" [2, 25].

Ю.Липа з гордістю і науковою переконливістю розповідає про давню традицію становлення української культури, доводить самобутність українського народу, його зовсім інші шляхи постання на мапі світу, ніж у російського і польського, називає українську націю духовним Островом, що має чіткі межі – властивість живого організму раси або народу. Досліджує він ті підложжя (передумови), які сприяли формуванню українців як раси.

Три первні є підложжям українського характеру – трипільський, елінський і готський. Основним є найдавніший трипільський. Трипільська культура як осіла, хліборобська, політично розвинена, із власними правовими і моральними нормами має і сьогодні свої традиції. Ю.Липа називає трипільців основоположниками українських сіл. Такі їхні риси, як терпеливість, мовчазна відвага, передбачливість, обережність, невідступність від обраної лінії, холодність при невдачах, на думку Ю.Липи, найбільше мають можливостей до відродження в сучасному.

Близько спорідненою із трипільською була й елінська духовність, яка зросла вже на трипільському ґрунті. Елінів вважає творцями міст українців і каталізатором розвитку мореплавства.

Зовсім інший характер має первень готський, оскільки саме готи із сильним відчуттям спільноти і дисципліни, здібністю до творення військових союзів були гарним доповненням до характеру трипільців із їхньою вірністю і прив'язаністю до традиції. Тому, можливо, готська держава швидко прийнялася в Україні, бо організувала хаотичні племена. Як говорить Ю.Липа, східні готи дали передсмак великодержавності в глибині теренів України і це вплинуло на психологію трипільців. Із приходом готів поступово відбулися і зміни у структурі родини (матріархат змінився патріархатом), а також інтенсивніше відбувалася формація мови.

У посталій згодом Київській державі, вважає Ю.Липа, зцементувалося прагнення українців об'єднатися під авторитетом власної влади. А корону Данила називає символом власної історичної місії.

Елінський та готський первні відобразилися і на характері українців. Близькість до природи, сприймання людини мірилом усіх речей – це елінські підстави українського характеру. У той же час, українці споконвіку живуть гуртами, громадами, і „епопеї одиниць" не властиві цій расі. Тож заперечення джерела сили одиниці, що стоїть поза групою, називає готизмом. Але такі збірні зусилля не є хаотичними, вони не є сукупністю думок мас. Цей збірний ритм має один стрижень, перевірений століттями традиції.

Два „бігуни характеру", отже, визначають українця: особливе значення одиниці та її життя, з одного боку, та військовість, дисципліна, потяг до групових акцій, з іншого.

Ідеал проводу історіософ називає генеральною ідеєю українства. Герої як висловники туги й праці багатьох поколінь „завершують собою повторність і уяскравлюють традицію" [32, 146]. Тому саме ієрархія і живі традиції будували найбільшу українську державність.

Ю.Липа розглядає чинники характеру українських проводарів у історичному аспекті також через три первні. Якщо елінський тип вождя – це передусім митець, якому потрібна фантазія і воля до влади, що

творить усе наново, незважаючи на попереднє, у готизмі провідник – це висловник ритму традицій, трипільство має ідеал проводу в понятті „батько", для якого підвладні будуть дітьми, то вождь для українців зараз не митець, не божество, а зразок моральності. Потім вже цінується його талант (як того вимагало елінство), продовження традицій (готизм) і повага до українства (трипільство). Тому і наказом української раси Ю.Липа вважає *потяг до справедливості*. Відчуваються перегуки письменника з І.Франком.

На розгляді еліти України як проводарів письменник зупиняється детально. Він наголошує на її особливому (відмінному від російської еліти) характері, її джерелом вважає село. Окрім такої ознаки української інтеліґенції, як муравлиність, Ю.Липа називає і менш корисну, як утеча до власного еготизму з протесту. Прикладом такої інтеліґенції вважає П.Куліша, діяльність якого характеризувалася запереченням минулого задля сучасного. Якщо Петербург толерував і муравлів, і таких донкихотів, то загрозою для нього були так звані соціалістичні бунтарі – українські революціонери. Історіософ неодноразово підкреслює думку про те, що інтеліґенція може і має бути проводарем нації, зразком для наслідування, опертям масам у скрутних ситуаціях. Він покладається на них як на тих, які зможуть оцінити, вгадати істотну вартість поодиноких груп і усталити взаємини, найкорисніші для груп і цілості раси. Таких людей вважає більш здібними „до відчуття раси як цілости".

Розглядаючи генеральні ідеї українців, Ю.Липа зазначає, що для їх скристалізування треба намагатися осягти батьківщину як цілість, що дуже добре може вийти серед вигнанців, якими можна бути і в самій Україні.

Надалі Ю.Липа постійно культивує думку, навіть виносячи подібну в епіграф до третьої частини праці, що кожна раса має виробляти для себе такі шляхи розвитку, які підійдуть саме їй, а не перебирати чужі концепції. Так, ключовою, особливою расовою ідеєю вважає тенденцію життя української території (що має надморський характер) як *чергування півночі і півдня* у формуванні її культури і державності впродовж тисячоліть. Давні причорноморські держави та держави уздовж річок, річкові шляхи, що через територію України збігаються у морі на півдні, – ця вісь назавжди увійшла у світогляд українців як головна.

Наступна генеральна ідея також висловлена в епіграфі, тепер – до четвертої частини „Призначення України": *організація держави* і покладання на *допомогу Бога*.

Основною функцією раси Ю.Липа вважає свою форму державності. Ідеалом українського патріотизму називає хату, оскільки поняття рідного краю для українця завжди мало родинний характер. У *сприйнятті краю як Родини*, як Хати, як Дому містяться всі можливості розвитку нації. І в цьому питанні вчений-письменник постає продовжувачем шевченківської традиції.

Для усвідомлення державної організації варто, отже, не забувати, що важливим складником української державності є група, переконаний Ю.Липа. Давні артілі чи інші громадсько-суспільні форми – це явища досвіду, звичаю і традиції, що сприймаються як закон. Різні споконвічні інституції, асоціації, цехи й родини, що є виявом груп, у певній ієрархії є запорукою постійного відродження української державності, як довго існує українська раса. Ю.Липа стверджує, що державність увиразнюється розвитком асоціацій на підложжі власних традицій. А здобуттю державності заважають надмірна ліричність українців, чиста жертовність та надмірне доктринерство.

До ідей-підлож відносить Ю.Липа і „ *відчуття повноти існування своєї раси й краю*". А це означає прагнути бути фізично і духовно досконалим у межах української крові, бути певним у тому, що в українській расі є найвищі й найважливіші здобутки людства і що найкраща дорога для української одиниці „є лишень в українській духовності" [2, 167], а найголовніший меридіан світу – „той, що проходить через Україну" [2, 231]. Таке відчуття *серединності* є нормою – визначати свій край за середину світу, центральним для українця є Україна, українські люди й українські землі. Воно з'являється з віри у сили свого народу (тому і першою прикметої державності Ю.Липа вважає доцільне господарювання кров'ю і духом). Прикметами цього відчуття серединності є оборона всього рідного (від віри до власної держави), а також „своєрідний погляд з нутра раси на всі речі людського світу" [2, 168] і „сприймання предковічности" [2, 169].

Ці три прикмети, за Ю.Липою, є певним захистом для самозбереження нації в історії. Тож напруження відчуття серединності в расі дає переконання у впевненості тривання нації. І коли ця національна ідея зникає внаслідок приниження раси, з'являється пораженство. Дефетизм (пораженство) може виникнути і внаслідок втечі людини від громадського життя, життя у мріях. Таку нижчу стадію духовності в історіософській концепції Ю.Липи репрезентує поняття „хутір". Небезпечнішим є такий тип пораженства, як зниження планки особистого щастя, що часто виявляється серед інтелектуалів. Витоки пораженства Ю.Липа вбачає в ідеях Г.Сковороди з його втечею від світу. А оскільки проблема українського хутора як символу самозаспокоєння в письменника асоціюється з П.Кулішем, його ідей також торкається Ю.Липа. На думку В.Івашкова [3], П.Куліш все ж ніколи не відкидав думки про самобутність українців, проте, це не перешкодило вченому назвати Кулішеве „народе без пуття, без

чести і поваги" істеричним безсиллям. Слушною видається думка В.Івашкова, що П.Куліш, за Ю.Липою, дивися на Україну та її призначення ззовні, що і призвело до нехтування особливостями власної раси. Осуду в Ю.Липи заслуговують ті діячі історії України, що не вірили у власну расу. П.Куліш із його „хутірною" філософією, прокляттям українців і їхнього минулого. М.Костомаров із твердженням про нездатність українців до державного будівництва. А.Метлинський із проповіддю вмирання української раси. М.Грушевський із невірою в можливість повної незалежності України. Ю.Липа вірить, що час дефетизму – в минулому, тепер на арені люди чину, які приклад мають брати з часів апостольства Києва і його великодержавності, коли відчуття серединності власної раси було генеральною ідеєю. А найважливішими ознаками київської людини вважає прагнення власної свободи і глибоку релігійність, а також її експансивність.

Розвиткові генеральних ідей заважають, на думку Ю.Липи, псевдогенеральні ідеї. Їх розвінчення і продукування органічних вважає однією з головних расових ідей. До „побічних ідей" належать такі п'ять. По-перше, протиставлення „Схід чи Захід". Історично склалося так, що центральною оссю є „Північ – Південь" уздовж головної водної артерії України, тому подібне протиставлення є просто безглуздим, оскільки така кореляція є науково невиправданою; оборону Заходу як генеральну ідею вважає доцільнішою за назване протиставлення. По-друге, що в державності України відіграє ключову роль боротьба з кочовиками; хоча для формування української раси вони не мали особливого значення. По-третє, опозиція ліс і степ. По-четверте, заперечення культурних зв'язків із монголами. Такі псевдоідеї спричинені, на думку Ю.Липи, навмисне продукованою ненавистю петербузького уряду до Сходу, кочовиків, степу. По-п'яте, слов'янофільство як теорія заперечення національних самобутностей. Занепаду української національної ідеї сприяють і поширені міфи типу „Схід Європи", „Три Русі", „Селянська держава" та інші, яких треба позбуватися і їхнє місце заповнювати органічними.

Говорячи про сучасні ідеї українців, Ю.Липа не надає котрійсь із них переваги, а наголошує, що всі вони мають одне гасло – „Вільна Україна".

Особливого значення він надає ідеї *західного П'ємонту України* як єдиному терену, де збереглися великокиївські традиції. Галичину назвав „українським П'ємонтом" Є.Чикаленко з алюзією на провінцію П'ємонт, що була центром Сардинського королівства, довкола якого об'єдналася Італія. На галицькі землі покладає свої надії Ю.Липа як на стабілізатор української духовності, терикони витворення „добре вишліфованого типу українського громадянина" [2, 216].

Усі сучасні українські генеральні ідеї Ю.Липа вкладає у дві тенденції – елінського типу, що ґрунтується на натхненні, красі, несподіванці, і готського типу з її прагненням ритму традицій. Їх допоможуть згармонізувати ідеї солідаристичного трипільства. Усвідомити це має еліта, що об'єднує народ одним поглядом на історію, майбутнє.

Аналізуючи національно-визвольні змагання 1917-1923 рр., Ю.Липа називає одну з причин поразки – інтелігенція не використала максимально всіх засобів для побудови держави. Але важливим є те, що українці все ж *шукають причин державної невдачі*. Ю.Липа це вважає гарним кроком, способом відшкодування недавньої поразки.

Як пораду артикулює історіософ збудити творчу ініціативність одиниці в межах солідаризму, так можна буде відродити потужність раси, хоч і не в таких масштабах, як раніше. Заслуговує на увагу автора у роботі й український націоналізм, який він пов'язує з іменем Богдана Хмельницького та – в новітніх часах – Ольгою Косач. Ю.Липа розглядає в рамках націоналізму і програму „Братерства Тарасівців", і видані М.Міхновським „Самостійна Україна", „Справа української інтелігенції", „Катехізм українця". Книгу „Націоналізм" Д.Донцова називає „блискучою ліричною реакцією на пасивність українців" [2, 214], яка, проте, не мала глибини, а основна концепція її автора ґрунтувалася на ненависті і руїні всередині раси. Не підтримує його Ю.Липа як деконструктора, який не витворив ідеалу „української людини" на противагу „совітській", що поступово з'являлася в суспільстві.

Причиною певного затишшя по поразці Ю.Липа вважає відчуття меншовартості. Але він твердить, що тепер інші часи і є духовні сили, що допоможуть вижити, – сили традиціоналізму. Історіософ стоїть на позиціях консерватизму. А для нього це означає не гальмувати, а розвивати, вдосконалювати, не нівелюючи і не руйнуючи попереднього. Такий *консерватизм* називає *моральним*, змістом якого є постійна боротьба добра зі злом. Поступ вбачає в осягненні сильних сторін характеру і вважає, що „не можна здобувати іншими способами, як тільки українськими" [2, 165].

Отже, окреслюючи українську расу, слід враховувати, на думку Ю.Липи, геополітичні прикмети української території, історію українських торговельних шляхів, осілий спосіб життя в цих країнах, поширення месопотамського первня, його злиття з елінським і закінчення формування раси готами. Відтак це все зміцнилося і усталилося великодержавністю, релігією і розмахом культури й цивілізації. Найголовнішим вважає відпорність, традиції і мораль споріднених мільйонів українців. Допомогти расі вижити мають „культурна спадщина, збірна психологія, здатність до життя і взагалі експансії" [2, 99]. Одним із шляхів подолання кризових ситуацій Ю.Липа вважає пошук у собі джерела власного

державного дефетизму, а не в зовнішніх обставинах. Українцям як расі притаманна *здатність до відпорності*, тому цим і треба користуватися надалі.

У розвідці „Призначення України" уяскравлене бачення Ю.Липи української національно-визвольної ідеї (у його термінології – „расових генеральних ідей"). Він розглядає як історію духовного світу українців, так і пріоритети розвитку нації. Ю.Липа вважає необхідним вивчати українські генеральні ідеї, оскільки вони є виявом українського расового „я". Головним завданням політики рас є, на думку письменника і науковця, гармонізація усіх основних домішок раси – трипільських, елінських, готських. Щодо геополітичних акцентів, то ключовою расовою ідеєю є і має бути орієнтація на вісь північ-південь. Основною расовою функцією є державотворення. Складником української державності вважає родину та ієрархію інших груп. Допомога і всеприсутність Бога є незаперечним твердженням у світорозумінні дослідника. Ще однією ідеєю Ю.Липа називає відчуття повноти існування своєї раси і краю, так зване відчуття серединності, що виявляється в обороні рідного, погляді на все „з нутра раси" і сприйняття традицій. Вождем же є високоморальна особистість із потягом до справедливості. Письменник наголошує на необхідності опертя на еліту, яка спроможна відчувати расу як цілість. Поки що Ю.Липа пов'язує всі свої сподівання із Західним П'ємонтом (Галичиною).

Головним завданням-призначенням України, на думку історіософа, є „збудити енергію одиниці, гармонійно сполучити з енергією цілої раси і, що найважливіше, дати ритм постійної продуктивности цілої державної збірноти" [2, 176] і дбати, „щоб кожен її громадянин був на своїм місці, тобто там, де може вказати якнайбільшу продуктивність" [2, 177].

Віра як генеральна ідея пронизує всі міркування Ю.Липи. Головне – вірити, прагнути і досягати. Він вважає, що є всі передумови, всі дані для того, щоб після епох англо-саксонської, римської, германської „постав світ четвертої великої раси в Европі, української раси" [2, 247], бо Українська держава є моральною віссю народів між Балтією, Кавказом і Уралом. Вагомим кроком до майбуття нації є чин, а не пасивність: постійне вдосконалення, самокритичність, пошук відповідей на причини поразки після невдалої спроби державотворення .

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький М. Не за критеріями інших / М.Ільницький // Юрій Липа: голос доби і приклад чину: Збірник наукових праць. – Львів: Львівський національний університет ім.І.Франка, 2001. – С.29-35.
2. Липа Ю. Призначення України / Юрій Липа. – Львів: Просвіта, 1992. – 272 с. – (Першотвір).
3. Івашків В. Пантелеймон Куліш в оцінці Юрія Липи / В.Івашків // Юрій Липа: голос доби і приклад чину: Збірник наукових праць. – Львів: Львівський національний університет ім.І.Франка, 2001. – С.47 – 52.

УДК – 811.161.2'373.23:82-94 «18/19»

Милій і добрій моїй Наставниці
Антоніні Яківні Мановицькій
Як знак шаноби та вдячності

МІКРОПОЛЕ ЕТИКЕТНИХ АНТРОПОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ВВІЧЛИВОСТІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Журавльова Н. М., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті на матеріалі листів українських інтелігентів розглядаються етикетні антропоніми як важливий лексичний засіб вираження епістолярної ввічливості XIX – початку XX ст. Автор визначає, які етикетні антропоніми виконували функцію мікрополя найбільш однозначно, використовувались систематично й через те входили до ядра, а які перебували на периферії польової структури.

Ключові слова: звертання, гонорatив, етикетний епітет, етикетна ситуація, епістолярна ввічливість.

Журавлёва Н.Н. МИКРОПОЛЕ ЭТИКЕТНЫХ АНТРОПОНИМОВ УКРАИНСКОЙ ЭПИСТОЛЯРНОЙ ВЕЖЛИВОСТИ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА / Запорожский национальный университет, Украина